

การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิญญานฐิติ 7 ในพุทธศาสนาเถรวาท

An Analytical Study of Vinnanatthiti in Theravada Buddhism

ทรงศักดิ์ เทพสุวรรณวร

ศน.ม. สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาหลักคำสอนเรื่องวิญญาน 2) เพื่อศึกษาวิญญานฐิติ 7 ในพุทธศาสนาเถรวาท 3) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของวิญญานฐิติ 7 ในพุทธศาสนาเถรวาท โดยศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า

วิญญานฐิติ 7 นั้น หมายถึง ที่ตั้งแห่งวิญญาน วิญญาน คือ ความรู้แจ้งแห่งอารมณ์ ฐิติแปลว่า ที่ตั้ง หรือหมายถึง ร่างกายนี้เอง คำอธิบายในพระไตรปิฎกว่า คือ สัตว์ที่มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน เป็นวิญญานฐิติที่ 1 ถือได้ว่า วิญญาน คือ ความรู้แจ้งอารมณ์อันเป็นค่ากลางๆ แต่จะเรียกแตกต่างกันออกไปตามปัจจัยที่เกี่ยวข้อง นั่นคือ วิญญานในร่างกาย เมื่อแยกกันทำหน้าที่แต่ละอย่าง แต่ละขณะ และแต่ละหน้าที่ในช่วงข้ามภพข้ามชาติ มีคำเรียก จุติจิต ปฏิสนธิจิต หรือ จุตวิญญาน ปฏิสนธิวิญญาน ในอรรถกถาโมนโรปฐมนิว่า วิญญานฐิติ คือ ที่ตั้งของปฏิสนธิวิญญาน แปลว่า ภูมิที่ตั้งของวิญญาน ถือหลักตามพระพุทธพจน์ คือ สัตว์ประเภทต่างๆ มีชั้นสูงชั้นต่ำ มีความหยابและความละเอียดต่างกัน แยกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 7 ประเภท โดยมีกรรมเป็นปัจจัยจำแนกสัตว์ให้เลวหรือประณีต

ในทางพุทธศาสนามีคำสอนที่ช่วยให้ไม่ตกไปสู่วิญญานฐิติชั้นต่ำที่เป็นวิบาต และคำสอนที่ให้เลื่อนชั้นมาอยู่ในวิญญานฐิติระดับสูงคือ พรหมภูมิ ก็ด้วยการชวนชวยในกุศลกรรมเท่านั้น แต่ก็ยังไม่ใช่ว่าสิ่งที่จะประกันถึงความสิ้นทุกข์ได้ จึงต้องอาศัย การฝึกตนด้วยวิปัสสนากรรมฐาน จนเกิดปัญญา คือ วิปัสสนาญาณ เป็นต้น จึงจะเป็นกระบวนการที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์อันเป็นที่สุดได้

การศึกษาเรื่องวิญญานฐิติ 7 จึงมีประโยชน์ต่อสังคมไทย ที่ควรส่งเสริมให้มีการสอนและเผยแผ่ให้เป็นที่รู้จักและมีความเข้าใจในสังคมไทย โดยอาศัย การสนับสนุนจากหลายฝ่าย คือ รัฐบาล วัด โรงเรียน ชุมชน เป็นต้น ก็จะสามารถนำมาซึ่งความมุ่งกระทำดีต่อกันในสังคม ไม่เบียดเบียนประทุษร้ายต่อกัน ทำให้สังคมเกิดความสงบสุข เปี่ยมด้วยสันติภาพ

ABSTRACT

The thesis objectives were the follows: (1) to study the teachings on Viññāḍa, (2) to study Viññāḍathiti in Theravada Buddhism, and (3) to analyze the relation of Viññāḍathiti in Theravada Buddhism. The data were mainly collected from the Tipitaka, Commentaries and related documents.

The results of research were found that:

Viññāṇāthiti means location of mind. Viññāṇā is a general consciousness. Thiti is location or body. According to the Tipitaka, beings with different bodies have different thoughts, which are the first item of Viññāṇāthiti. Therefore, Viññāṇā means a general consciousness and it may be called differently depending on different related factors, such as bodily consciousness. When this consciousness functions across life or existence, it is called death consciousness and rebirth consciousness. In Manorathapurani commentary, Viññāṇāthiti means the location of rebirth consciousness meaning that the location of consciousness. Referring Buddha's words, beings are different in roughness and fineness classified in to 7 types according to their kamma.

In Buddhism, there is a teaching to protect beings not falling into the lower Viññāṇāthiti called place of suffering and there is a teaching to reach the higher Viññāṇāthiti called divine existence. The divine existence can not guarantee the end of one's sufferings. Training oneself in Insight meditation until attaining Vipassanañāṇa, etc. Then, the procedure leading to the end of suffering will occur.

The study on Viññāṇāthiti is valuable to Thai society. It should be promoted in

learning, practicing and propagating to people for their understanding with the support of government, temples, schools, etc. As a result, it can bring good and non-violent activities to each other. Our society will be full of happiness and peace.

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์มีความสนใจใฝ่รู้ในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติรอบๆ ตัวมาตั้งแต่อดีต ได้พยายามที่จะค้นหาความเป็นไปเป็นมาของเรื่องราวต่างๆ จนเกิดเป็นเรื่องราวปรัมปรา ความเชื่อ ศาสนา ศาสตร์ต่างๆ รวมถึงวิชาการทางวิทยาศาสตร์อันเป็นสิ่งที่ยอมรับในปัจจุบันว่ามีกฎเกณฑ์วิธีการพิสูจน์ตามหลักฐานทางวิทยาศาสตร์อันเป็นที่ยอมรับของนักคิด นักค้นคว้า นักวิจัย นักวิทยาศาสตร์และนักศึกษาทั่วไป จนกลายเป็นความเชื่อสากลว่าสิ่งใดหากสามารถพิสูจน์ได้ด้วยด้วยเครื่องมือหรือหลักการทางวิทยาศาสตร์แล้ว สิ่งนั้นก็คือ ความจริง ในทางตรงกันข้าม หากสิ่งนั้นยังไม่มีเครื่องมือหรือหลักการทางวิทยาศาสตร์มารองรับนั้น ก็จะถูกมองว่าเป็นเรื่องงมงาย

ความรู้เรื่องจิตวิญญาณ ก็เป็นเรื่องราวหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจจากคนทั่วโลก แม้จะไม่สามารถพิสูจน์ได้อย่างชัดเจนด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็มีคนส่วนหนึ่งที่ยังไม่ได้ถึงกับปฏิเสธโดยสิ้นเชิง เนื่องจากมีหลักฐานอันน่าพิศวง เช่นเรื่องราวของคนกลับชาติมาเกิด เรื่องราวของผู้ที่ผ่านไปสู่ภพภูมิอื่นในสภาวะเฉียดตาย เรื่องราวของคนที่มีความสามารถพิเศษด้านจิต เป็นต้น จึงมีกลุ่มนักคิด นักวิจัยและนักวิทยาศาสตร์ที่ให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับเรื่องจิตวิญญาณและภพภูมิในมิติอื่นๆ เกิดเป็นสาขาวิชาที่ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับโลกภายใน

อาทิ วิชาจิตเวช วิชาจิตวิเคราะห์ และวิชาจักรวาลวิทยา เป็นต้น

นักวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันก็ให้ความสนใจศึกษาเรื่องของภพภูมิ โดยอาศัยการเก็บข้อมูลของผู้มีประสบการณ์ใกล้ความตายเป็นจำนวนมากในโลก สรุปเป็นข้อเท็จจริงเบื้องต้นว่า จิตวิญญาณอันแท้จริงของมนุษย์จะออกจากร่างกายเนื้อนี้ไป แล้วผ่านเข้าสู่อีกมิติหนึ่ง และต่อจากนั้น มนุษย์ก็จะสามารถท่องเที่ยวไปได้อย่างอิสระจากอวกาศ และเวลา โดยสามารถตัดขาดจากโลกแห่งสสารวัตถุ หยาบๆของเรานี้ได้อย่างสิ้นเชิง ดังที่ ดร.สแตนเลย์ คริปเนอร์ ผู้อำนวยการแผนกค้นคว้าเรื่องความฝัน (Dream Laboratory) ของศูนย์การแพทย์เมนิติส เมืองนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ได้อ้างคำกล่าวของ ดร. วิลเลียม เจมส์ นักจิตวิญญาณคนสำคัญผู้บุกเบิกด้านการศึกษาและค้นคว้ามิติทางจิตวิญญาณว่า มิติของจิตวิญญาณในปัจจุบันที่มนุษย์เราค้นเคยและใช้อยู่ตามปกติในชีวิตประจำวัน (โดยอาศัยประสาทสัมผัสทั้ง 5) นี้ เป็นเพียงมิติหนึ่งของจิตวิญญาณเท่านั้น อันที่จริงยังมี (ภพภูมิ) มิติทางจิตวิญญาณอย่างอื่นๆ อีก ซึ่งมีลักษณะแตกต่างอย่างมากมายเหลือเกินกับมิติของจิตวิญญาณ ที่มนุษย์เราต้องใช้ในชีวิตประจำวันของกายเนื้อนี้ และมิติอื่นๆ ของจิตวิญญาณดังกล่าวมีความเป็นอยู่พลิกเหลี่ยมกันกับมิติทางจิตวิญญาณตามปกติของมนุษย์เราเพียงนิดเดียวเท่านั้น ถ้าจะเปรียบก็เท่ากับมีแผ่นบางๆ ที่สุดกันไว้เท่านั้นเอง (ชัยพฤกษ์ เพ็ญวิจิตร, 2556, หน้า 79)

กล่าวได้ว่า ความรู้เรื่องจิตวิญญาณนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องที่มลาย่อีกต่อไป กลับเป็นวิชาการที่มีการค้นคว้าและศึกษาโดยนักวิทยาศาสตร์ ถือเป็นศาสตร์อีกศาสตร์หนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

ในทางพระพุทธศาสนานั้น ความรู้เกี่ยวกับจิตวิญญาณและภพภูมิต่างๆ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ก็เพื่อจุดประสงค์ ให้เราเข้าใจถึงความจริงที่เป็นปรมาตมส์จจะ เพื่อประโยชน์แห่งการพ้นจากทุกข์ทั้งปวง พระองค์จะไม่ทรงพยากรณ์หากมีผู้มาถามในประเด็นที่นอกเหนือจากประโยชน์เพื่อมุ่งสู่การดับทุกข์ ดังกรณีมาลุงกยบุตรถามถึงประเด็นว่าโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยงหรือโลกมีที่สิ้นสุดหรือไม่ เป็นต้น (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2550, หน้า 7)

การวิจัยนี้มุ่งหมายที่จะศึกษาเรื่องราวของที่ตั้งแห่งวิญญาณ หรือ วิญญาณฐิติ 7 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อประโยชน์แห่งการโยนิโสมนสิการและการพิจารณาธรรม ให้เกิดปัญญาวิมุตินำไปสู่วิโมกข์ ดังพระพุทธดำรัสแก่พระอานนท์ว่า *“อานนท์ เมื่อใดแล ภิกษุมาทราบชัดความเกิดและความดับทั้งคุณและโทษ และอุบายเป็นเครื่องออกไปจากวิญญาณฐิติ 7 และอายตนะ 2 เหล่านี้ตามความเป็นจริงแล้ว ย่อมเป็นผู้หลุดพ้นได้เพราะไม่ยึดมั่น อานนท์ ภิกษุนี้เราเรียกว่า ปัญญาวิมุตี”* (จี.ม. 13/65/176) หมายความว่า ความเข้าใจในเรื่องนี้ นำไปสู่ความเข้าใจถึงภัยแห่งสังสารวัฏ แล้วเกิดความปลอดภัยสังเวชธรรม เกิดคำริชอบที่ต้องการจะหลุดพ้นจากสังสารวัฏนี้ ปัญญาที่เห็นธรรมดังนี้ จะเป็นพลังเสริมสร้างธรรมฉันทะที่ใครต่อการศึกษา อันจะนำไปสู่การบรรลุธรรมต่อไป

การวิจัยนี้มุ่งที่จะวิเคราะห์วิญญาณฐิติ 7 ในฐานะที่จะเป็นองค์ประกอบแห่งความเข้าใจในกระบวนการเกิดแห่ง สภาวะภพภูมิอันเป็นที่อาศัยแห่งจิต ในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนภพภูมิจากจุดเหตุปัจจัยที่จะนำไปสู่ภพภูมิได้ก็ย่อมอาศัยปัจจัยจากสภาวะจิตในช่วงแห่งการดับ โดยที่มนุษย์มีศักยภาพในการที่จะฝึกฝนจิตให้ยกขึ้นละเอียดขึ้นจากระดับ รูปมาน อรูปมาน เป็นต้น ตามวิธีการ

ปฏิบัติที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ เมื่อเกิดปัญหาเห็นโทษแห่งการเวียนว่ายในภพภูมิดังกล่าว จนนำไปสู่การสิ้นสุดแห่งการเดินทางในวัฏสงสารนี้ ดังเช่น การแสดงพระธรรมจักรแก่ปฐมสาวกพระอัญญาโกณฑัญญะผู้เป็นพยานบุคคลแรกในโลกนี้ ที่พิสูจน์ว่า เมื่อปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์แล้ว มนุษย์สามารถที่จะพัฒนาสู่ความเป็นอริยบุคคลได้จริง และพระธรรมที่ทรงแสดงตลอด 45 พรรษาที่หลังจากการตรัสรู้ นั้น เป็นธรรมที่ลึกซึ้งเกินกว่าจะเข้าใจด้วยการรับรู้ผ่านอายตนะ 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย แล้วคิดพิจารณาด้วยเหตุผล และเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ทั่วไป ดังเช่นเรื่องของนรก สวรรค์ และพรหมโลก เป็นต้น ที่จะต้องอาศัยอภิปัญญาเป็นเครื่องมือในการพิสูจน์

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์วิญญานฐิติ 7 ตามนัยแห่งความสำคัญดังกล่าวข้างต้นแล้ว มูลเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งคือ เพื่อให้ประจักษ์ถึงพระสัพพัญญูของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังเรื่องราวในพรหมชาลสูตรที่มีการติเตียนและสรรเสริญคุณแห่งพระรัตนตรัยโดยคนหนึ่งที่เป็นอาจารย์ เป็นปริพาชกชื่อสุปปิยะ เป็นมิถิลาทัญญู กล่าวติเตียนพระรัตนตรัย อีกคนเป็นศิษย์ เป็นมาณพชื่อพรหมทัต เป็นสัมมาทัญญู กล่าวสรรเสริญพระรัตนตรัย ในพระสูตรนี้ ทรงมีพระประสงค์แยกความแตกต่างระหว่างคำสรรเสริญของปุถุชนกับคำสรรเสริญของพระอริยเจ้าให้ภิกษุสงฆ์ฟังโดยพิสดาร การสรรเสริญนัยแรกซึ่งเป็นของปุถุชนนั้น เป็นเพียงการสรรเสริญเฉพาะคุณธรรมเบื้องต้นเล็กๆ น้อยๆ เช่น ความเป็นผู้ทรงศีลเท่านั้น เพราะกำลังปัญญาปุถุชนนั้น ไม่สามารถหยั่งรู้คุณธรรมเบื้องสูงได้ การสรรเสริญที่คู่ควรกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ต้องเป็นการสรรเสริญคุณพระสัพพัญญุตญาณ อันเป็นญาณที่หยั่งรู้สรรพสิ่งทั้งปวงใน

โลก ไม่ว่าจะเป็นมรรคผลนิพพานหรือทัญญู 62 (คณะกรรมการโครงการจัดสร้างพระไตรปิฎกนิสสยะ, 2548, หน้า [23]- [24])

โดยการวิจัยนี้เพื่อศึกษาวิเคราะห์วิญญานฐิติ 7 ในพุทธปรัชญาเถรวาทเท่านั้น แต่ก็จะเป็นฐานความรู้ เพื่อผู้ศึกษาอื่นๆ ที่สนใจจะนำไปศึกษาเปรียบเทียบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักคำสอนเรื่องวิญญาน
2. เพื่อศึกษาวิญญานฐิติ 7 ในพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ค่าของวิญญานฐิติ 7 ในพุทธศาสนาเถรวาท

3. ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตที่จะศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องวิญญานฐิติ 7 ในพุทธปรัชญาเถรวาท ผู้วิจัยมีขอบเขตที่จะศึกษาดังต่อไปนี้

1. ศึกษาความหมายของวิญญานตามหลักคำสอน
2. ศึกษาวิญญานในทัศนะต่างๆ ตามหลักคำสอน
3. ศึกษาวิญญานฐิติ 7 ในพุทธศาสนาเถรวาท
4. วิเคราะห์เรื่องวิญญานฐิติ 7 ในพุทธศาสนาเถรวาท

ขอบเขตด้านอุปกรณ์นั้น การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้องเช่นวิสุทธิมรรค อภิธัมมัตถสังคหบาลีและอภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกาลบแปลเป็นไทย วิปัสสนาธุระ และผลงานของท่านผู้รู้ในทางพระพุทธศาสนาพร้อมทั้งวิทยานิพนธ์ เป็นต้น

4. วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือสำรวจและรวบรวมเอกสารข้อมูล (Documentary Research) ทั้งเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกและเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ทางวิชาการอื่นๆ ที่เป็นผลงานวิจัยของท่านผู้รู้ด้านพระพุทธศาสนา อันเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการทั่วไป โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารในชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

2. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารในชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ อรรถกถา ฎีกา หนังสือและเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลดังนี้

2.1 ห้องสมุดมหาวิทาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

2.2 ห้องสมุดมหาวิทาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศูนย์ศึกษาชลบุรี

2.3 หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยบูรพา บางแสน

2.4 ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ การวิเคราะห์เรื่องวิญญานฐิติ 7 ในพุทธปรัชญาเถรวาท

3. นำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญที่กำหนดไว้ เพื่อเรียบเรียงเป็นหมวดหมู่แล้วลำดับขั้นตอนจัดพิมพ์รูปเล่มเป็นวิทยานิพนธ์

4. เสนอผลการศึกษาค้นคว้าโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

5. ผลการวิจัย

วิญญานฐิติ คือที่ตั้งแห่งวิญญาน วิญญาน คือความรู้แจ้งแห่งอารมณ์ ฐิติแม้จะแปลว่าที่ตั้ง แต่

ความหมายอื่นก็มี คือ ร่างกายนี้เอง ส่วนคำอธิบายในพระไตรปิฎกที่ว่า สัตว์ที่มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกันได้แก่พวกมนุษย์ และพวกเทพบางพวก พวกวินิบาตบางพวก นี้เป็นวิญญานฐิติที่ 1 ดังนั้น จึงถือได้ว่า ความได้ว่า วิญญานคือ ความรู้แจ้งอารมณ์อันเป็นค่ากลางๆ แต่เมื่อไปเกี่ยวข้องกับปัจจัยใดๆ ก็เรียกแตกต่างกันไปตามปัจจัยนั้นๆ เช่น อาศัยจักขุและรูปเกิดขึ้น ก็เรียก จักขุวิญญาน เป็นต้น พระพุทธเจ้าก็ทรงเปรียบเทียบเหมือนกับคำว่า ไฟ อันเป็นค่ากลางๆ ว่า ไฟที่อาศัยแกลบเกิดขึ้นก็เรียก ไฟแกลบ ไฟที่อาศัยฟืนเกิดขึ้นก็เรียกว่า ไฟฟืน เป็นต้น นั่นคือ วิญญานในร่างกาย เมื่อแยกกันทำหน้าที่แต่ละอย่าง แต่ละขณะและแต่ละหน้าที่ ในช่วงข้ามภพข้ามชาติ มีค่าเรียก จุติจิต ปฏิสนธิจิต หรือจุติวิญญาน ปฏิสนธิวิญญาน ที่ลึกซึ้งกว่านั้น ในอรรถกถาโมรณปุรณิ บอกว่า วิญญานฐิติ คือ ที่ตั้งของปฏิสนธิวิญญาน (อง.สตตก.อ. 37/86) เมื่อมาสนธิกับคำว่า ฐิติก็คือ วิญญานฐิติ แปลว่า ภูมิที่ตั้งของวิญญาน คำอธิบายคือ เอาพระพุทธพจน์เป็นหลัก คือ สัตว์ประเภทต่างๆ มีชั้นสูงชั้นต่ำ มีความหยาบและมีความละเอียดต่างกัน แยกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 7 ประเภท คือ ประเภทที่ 1 ผู้ที่มีกายต่างกัน สัญญาต่างกัน และประเภทสุดท้ายคือ ผู้เข้าถึงอาภิญญาตนะ คำว่าสัญญา หมายถึงวิญญานดังกล่าวแล้ว เฉพาะประเภทที่ 1 อย่างเดียว มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน แบ่งออกเป็นมนุษย์ เทวดา วินิบาต สัตว์ 3 ประเภทนี้ถือว่า มีวิญญานด้วยกัน แต่วิญญานที่มีระดับต่างกันออกไปอีก และมีร่างกายต่างกัน อาจจะมีข้อถกเถียงของนักคิด ว่า เพราะร่างกายต่างกันทำให้มีวิญญานต่างกัน หรือเพราะมีวิญญานต่างกันทำให้มีร่างกายต่างกัน ในหลักปฏิจจสมุปบาทบอกว่า วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป และในยมกวรรค ธรรมบทบอกว่า มโนปุพพังคมา ธมมา ธรรมทั้งหลายมีมโน

เป็นตัวนำ (ขุ.ธ. 40/11/1) แม้จะเป็นสัตว์ด้วยกัน การได้ร่างกายอันเป็นวิญญูณนั้นแตกต่างกันมากยิ่งนัก ตัวอย่างประเภทที่ 1 มนุษย์ด้วยกันมีร่างกายแตกต่างกันมาก ในด้านความสวยงาม มีโรคมามาก หรือมีโรคน้อย เฉพาะที่เห็นได้ เมื่อเทียบกับดิรัจฉานหลายจำพวก ร่างกายของมนุษย์ก็มีความประณีตกว่ามาก แต่เมื่อนำร่างกายมนุษย์ไปเทียบกับเทพ บางพวก ร่างกายมนุษย์ก็เป็นสิ่งที่หยาบอย่างยิ่ง ในอรรถกถาก็มีบอกเรื่องพระนันทะ เมื่อเห็นร่างกายของเทพอัปสร ก็ทูลพระพุทธเจ้าว่า นางชนบทกัลยาณีเมื่อเทียบกับเทพอัปสรแล้วเหมือนกับนางวานรที่หูกมูกแหง (อง.เอก.อ. 32/402) แม้วิญญูณที่ต่างกันจะให้ร่างกาย (วิญญูณฐิติ) ดีหรือเลวต่างกัน แต่ในทางพระพุทธศาสนาไม่ได้หมายความว่าปล่อยวิญญูณไปตามยถากรรม ไม่ปรับปรุงแล้วจะให้ดีมาง่าย ๆ ในจุฬามณีวงศสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

“กมมํ สตเต วิภชตี ยทิทํ หีนป
ปณิตตาย กรรมย่อมจำแนกสัตว์
ทั้งหลายให้เลวและประณีต” (ม.อ.
23/596/240)

กรรมนั้นไม่ใช่สิ่งที่มีอำนาจจากภายนอก หรือผู้ดลบันดาลจากภายนอก แต่คือวิญญูณหรือจิตนั่นเองเป็นผู้ทำ การกระทำนั้นแม้ไม่ได้ลงมือกระทำทางกายหรือพูดทางวาจา เพียงแต่คิดก็เป็นมโนกรรมหรือการทำทางใจแล้ว ดังนั้น ทุกขณะที่วิญญูณคิด ทั้งดีและชั่ว ถือได้ว่า วิญญูณกำลังก่อสร้าง “ฐิติ” ให้ตนเอง วิญญูณที่คิดชั่วหรือคิดต่ำอยู่บ่อยๆ ก็กำลังก่อสร้างฐิตินต่ำแก่ตนเอง วิญญูณที่คิดสูงหรือคิดกุศลบ่อยๆ กำลังสร้างฐิติสูง เช่น ภูมิเทวดา แก่ตนเอง วิญญูณที่คิดสูงเป็นส่วนมาก มีคิดต่ำเป็นอกุศลบ้าง ก็สร้างฐิติในมนุสสภูมิแก่ตนเอง และถ้า

วิญญูณนั้นมีกุศลฉันทะ มีวิริยะอย่างแรงกล้า ก็สามารถสร้างฐิตินั้นเป็นพรหมภูมิแก่ตนเอง อันเป็นวิญญูณชั้นสูงสุดในวิภูฏสงสาร

ในพระพุทธศาสนามีคำสอนมากมายที่จะหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดไปสู่วิญญูณฐิติชั้นต่ำ คือ วินิบาตหรืออบายภูมิ เพราะการตกอยู่ในวิญญูณฐิติระดับอบายภูมินั้น มีทุกข์มาก จึงควรขยับให้อยู่ในระดับสูง การที่จะเลื่อนชั้นขยับขึ้นมาสู่ระดับที่สูงได้นั้น ก็จะต้องมีความชวนช่วยในกุศลกรรมเท่านั้น แม้จะอยู่ในระดับสูงสุดคือ พรหมภูมิแล้ว ก็ยังไม่ใช่เครื่องที่จะประกันได้ว่า จะสิ้นทุกข์เป็นนิรันดร สิ่งที่จะประกันได้ว่า พ้นจากทุกข์ได้นั้น ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสกับพระอานนท์ว่า

“ดูกรอานนท์ คราวใดเล่า ภิกษุไม่
เล็งเห็นเวทนาเป็นอัตตาไม่ เล็งเห็น
อัตตาว่าไม่ต้องเสวยเวทนามิใช่ มิ
เล็งเห็นว่าอตัยายังต้องเสวยเวทนาอยู่
เพราะว่า อัตตาของเรามีเวทนาเป็น
ธรรมดา ภิกษุนั้น เมื่อเล็งเห็นอยู่อย่าง
นี้ ย่อมไม่ยึดมั่นอะไรในโลก และเมื่อ
ไม่ยึดมั่นย่อมไม่สะทกสะท้าน เมื่อไม่
สะทกสะท้านย่อมปรินิพพานได้เฉพาะ
ตน ทั้งรู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์
อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว
กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี...”
(ที.ม. 13/64/174)

ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรในโลก ไม่สะทกสะท้านได้ปรินิพพาน อยู่จบพรหมจรรย์ ไม่มีกิจอื่นที่จะทำอีก กิจสำคัญในพระพุทธศาสนา คือ การกระทำให้ความทุกข์นั้นหมดสิ้นไป เมื่อทุกข์หมดแล้ว ก็ไม่มีกิจอื่นอีก สัตว์ทั้งหลายที่ยังเป็นเป็นเสขบุคคลอยู่ ย่อมไม่อาจเข้าใจได้ว่า นิพพานที่ไม่มีเวทนานั้น จะเป็นสุข

ได้อย่างไร พระสารีบุตรได้อธิบายแก่พระอุทายีในนิพพานสูตรว่า ยังมีความทุกข์ในรูปฌานและอรุณฌานอยู่ เพราะความสุขจากฌานนั้นเป็นความสุขที่ระงับนิเวศน์ 5 ได้ชั่วคราว ต่อเมื่อสิ้นอาสวะทั้งหลายได้บรรลู่ถึงซึ่งนิพพานแล้ว นั้นแหละจึงจะเรียกว่าสิ้นทุกข์ (อง.นวก. 37/238/682-685)

ทรศนะต่อความตายที่ถูกต้องคือ ความตายหรือการจืดนั้น เป็นสิ่งเที่ยงแท้ที่จะต้องเกิดแก่มนุษย์ทุกคน การปฏิสนธิในภพภูมิใหม่นั้น เป็นสิ่งที่เราต้องประสบตราบเท่าที่เรายังไม่บรรลู่ถึงนิพพาน ความตายและการกลัวตายนี้ เป็นสิ่งที่น่าหวาดหวั่นโดยธรรมชาติของสัตว์ทั้งหลาย แต่หากพิจารณาตามความจริงแล้ว ความตายไม่ใช่เรื่องน่ากลัว เป็นเพียงการย้ายภพภูมิไปตามผลแห่งกรรม คือวิบาก หากยังมีความเพลิดเพลินในกามสุขอยู่ ยังต้องการเกิดในสุคติภูมิ ก็ควรที่จะทำกุศล ทำความดี ให้ยิ่งขึ้นไป เพื่อจะได้ไปในภูมิที่มีทุกข์น้อยลง แต่เราไม่ควรที่จะกลัวตายเพราะยังมีเครื่องกังวลอันเกิดจากกิเลส (กิฏจนะ 3) คือ รากกิฏจนะ โทสกิฏจนะ โมหะกิฏจนะ (ที.ปา. 16/228/159)

เราฟังที่จะเรียนรู้การรับมือต่อความตายอย่างถูกต้องด้วยการปฏิบัติตนที่เรียกว่า **ความไม่ประมาท** (อัปปมาทะ) ด้วยการประพฤติดชอบ คือ เว้นจากอกุศลธรรม 3 (กายทุจริต วิจิทุจริต มโนทุจริต) สมทานกุศลธรรม 3 (กายสุจริต วิจิสุจริต มโนสุจริต) และการละความเห็นผิด ให้ประกอบความเห็นที่ถูกต้อง

ชีวิตมีความเป็นธรรมดาที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไม่คงทนถาวร ไม่เที่ยงแท้ เราจะต้องเปลี่ยนที่ตั้งแห่งวิญญานไปเรื่อย ๆ ตามไตรวิญญ์ เราสามารถเลือกที่จะดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเองว่า จะไปทางมืดหรือจะไปทางสว่าง ถ้าเราตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ย่อมจะเดินไปสู่ทางสว่าง พระพุทธองค์ทรงตรัสสั่งจจะไว้ 2 อย่าง คือ สมมติสั่งจจะ อันเป็นความจริงของ

โลก และปรมัตถสั่งจจะ อันเป็นความจริงของธรรมทั้งหลาย (ม.ม.อ. 17/293) การดำรงชีวิตอยู่ในโลกล้วนต้องอาศัยสั่งจจะ 2 และการที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมสั่งสอนสัตว์ ก็เพื่อยังสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์ ด้วยเหตุนี้ การที่เรารู้จักพิจารณาเลือกหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้มาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต นั้นย่อมเป็นสิ่งที่ทำให้เรามั่นใจได้ว่าไม่ต้องไปปฏิสนธิในที่ตั้งแห่งวิญญานที่เป็นอบาย โดยอาศัยหลักกรรม เช่น มงคล 38 และโพธิปักขยธรรม 37 เป็นต้น แล้วตั้งนิพพานเป็นเป้าหมายของชีวิต ศึกษาหาความเป็นจริงของธรรมทั้งหลายด้วยไตรลักษณ์ แล้วทำพระนิพพานให้แจ้ง การที่จะทำให้จิตเกษมปลอดโปร่งได้นั้น ต้องฝึกตนด้วยวิปัสสนากรรมฐานจนเกิดปัญญา คือ วิปัสสนาญาณ จึงเป็นญาณที่ถอนรากถอนโคนของโมหะ อวิชชาให้หมดออกไปจากใจ (พระอาจารย์ทูล ขิปป์ปญโญ, 2539, หน้า 164) จึงเป็นญาณที่ดับเชื้อความเกิดโดยตรง เชื้อแห่งความเกิดนั้นก็คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา (พระอาจารย์ทูล ขิปป์ปญโญ, 2539, หน้า 164) การที่สัตว์ทั้งหลายยังต้องตกอยู่ในสังสารวัฏนั้น ก็เพราะว่า สัตว์ทั้งหลายมี อวิชชาเป็นเครื่องกำกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูกไว้ท่องเที่ยวไปมา การละเสียซึ่งธรรมเครื่องผูกมัดจิตนี้ ได้ด้วยการเจริญสติปัญญา 4 (อง.ปญจก. 36/306/447-448)

เมื่อเป็นเช่นนี้ เราย่อมถึงประโยชน์ของการศึกษาวิเคราะห์วิญญานฐิติ 7 ดังคำถามที่พระพุทธองค์ทรงถามกับพระอานนท์ว่า

“ผู้ที่รู้ชัด วิญญานฐิติข้อนั้น รู้ความเกิดและความดับ รู้คุณและโทษ แห่งวิญญานฐิติ ข้อนั้น และรู้อุบายเป็นเครื่องออกไปจากวิญญานฐิติข้อนั้น เขายังจะควรเพลิดเพลินวิญญานฐิตินั้นอีกหรือ” (ที.ม. 13/65/176)

คำตอบที่พระอานนท์ทูลตอบว่า “ไม่ควร พระเจ้าข้าฯ” จึงเป็นคำตอบที่ควรนำมาเตือนใจตนว่าไม่ให้เพลิดเพลินยินดีในวิญญาณฐิติ ให้ปฏิบัติชอบตามพระธรรมคำสั่งสอน จนเกิดปัญญา (วิปัสสนาญาณ) อันเป็นเครื่องรู้ได้เฉพาะตน ด้วยความตั้งใจมั่นที่จะฝึกตนให้ได้มรรคผลนิพพาน

6. ข้อเสนอแนะ

6.1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

บุคคลทั่วไปยังมีความเข้าใจเรื่องของวิญญาณฐิตีคลาดเคลื่อนอยู่มาก คือ เข้าใจว่า วิญญาณนั้น เป็นสิ่งที่คงอยู่เป็นอัตตา แม้จะเคลื่อนไปเกิดยังภุมิต่าง ๆ ก็ยัง คือ วิญญาณดวงเดิมอยู่นั่นเอง ดังนั้น จึงมีความยึดติดในความเป็นตัวตนอยู่ เรียกว่า อุปาทาน หรืออุปาทานขันธ มีความเพลิดเพลินและยินดีอยู่ในภพเรียกว่า ฉันทราคะ แต่ผู้ที่เข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงนั้นยังมีน้อย ส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อที่แฝงมากับความเชื่อดั้งเดิม คือ ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง ความเชื่อที่เป็นไสยศาสตร์เหล่านี้ หากไม่ระมัดระวัง ก็สามารถที่จะตกเป็นเหยื่อของเหล่ามิจฉาชีพได้โดยง่าย สิ่งที่น่าเป็นห่วงก็คือ สังคมไทยมีค่านิยมในเรื่องบริโภคนิยมมากขึ้น ไม่คำนึงถึงวิธีการที่จะได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการว่า จะเป็นการได้มาด้วยการเบียดเบียนหรือไม่ หากว่าทำถูกกฎหมายก็นับว่าดีแล้ว หรือหากเลียงกฎหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการ ก็ยอมพอใจ ดังนั้นสังคมไทยจึงมีแนวโน้มว่า มีความสุขลดลง ความทุกข์ใจมากขึ้น ชาวพุทธยุคใหม่เชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง เทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ มากกว่าพระธรรม ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงว่า เราจะรักษาพระพุทธศาสนาให้สืบต่อไปได้อย่างไร ดังเช่นที่บรรพบุรุษของเราที่เห็นคุณค่าแห่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ว่า เป็นสรณะ จึงได้สั่งสอนสืบทอด

มาเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดงาม ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงควรที่จะเห็นความสำคัญและหันมาส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเผยแพร่ความเข้าใจเรื่องวิญญาณฐิติ 7 โดยกำหนดเป็นนโยบายโดยกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้โรงเรียน สถานศึกษา และวัด ได้ร่วมกันสอนความรู้เรื่องวิญญาณฐิติ 7 แก่นักเรียน นักศึกษา และประชาชน เพื่อจะได้ตระหนักถึงความ เป็นจริงของวิญญาณฐิติ 7 ว่า เป็นเรื่องของธรรมชาติ ที่มนุษย์หรือสัตว์ทั้งหลายล้วนแต่ต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในวิญญาณฐิติ 7 ขึ้นกับการกระทำหรือ กรรมดี-ชั่วของบุคคลนั้นๆ ได้กระทำกันมา ดังนั้น สัตว์ทั้งหลายที่มีปัญญา เช่น มนุษย์ เป็นต้น จึงควรที่จะพัฒนาความประพฤติให้ตั้งอยู่ในกรอบของศีลธรรม และจริยธรรมอันดี โดยการส่งเสริมให้เป็นจริยธรรมพื้นฐานของสังคมด้วยการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม ที่บรรพบุรุษของเราที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องวิญญาณฐิติ 7 อย่างลึกซึ้ง ท่านจึงได้สอดแทรกผ่านกระบวนการที่จะทำให้สังคมสามารถเรียนรู้และยอมรับได้ด้วยการสร้างเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีแล้วได้ สืบต่อมาถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ก็เพื่อให้ชนรุ่นหลังไม่ต้องตกไปสู่วิญญาณฐิติที่ต่ำที่เป็นอบาย เช่นนรก เปรต อสุรกาย ดิรัจฉาน เป็นต้น แต่ให้พัฒนาขึ้นสู่วิญญาณฐิติที่สูงขึ้นที่เป็นสุคติ คือ มนุษย์ เทวดา พรหม เป็นต้น จนกว่าเราจะสามารถพัฒนาปัญญาถึงขั้นสูงสุด คือ อริยบุคคล

ดังนั้น ประโยชน์ที่แท้จริงของการศึกษาพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องวิญญาณฐิติ 7 นั้น ก็เพื่อให้สังคมมีสันติสุข ประชาชนอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข และสิ่งสูงสุดคือการนำไปสู่การพ้นทุกข์นั่นเอง หลักการและวิธีการรักษาพระสัทธรรมไว้ให้มั่นคงคือการปฏิบัติชอบของบุคคลที่อยู่ในสังคม ด้วยเหตุนี้ การศึกษาและเผยแผ่พระธรรมอันถูกต้องนั้น จึงจะช่วยรักษาสังคมไทยไม่ให้หลงผิดไปกับความเชื่อที่

เป็นมิจฉาทิฐิ แล้วก่อเกิดเป็นปัญหาสังคมดังเช่นที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้

6.2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ในการวิจัยนี้ ได้กล่าวถึงเรื่องของวิญญาณวิญญาณฐิติ 7 กฎแห่งกรรม ชั้น 5 และวิปัสสนากรรมฐาน เป็นต้น ดังนั้น ในงานวิจัยนี้ ยังมีเนื้อหาที่สามารถทำการศึกษาวิจัยได้อีกหลายประเด็นด้วยกัน โดยผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางเพื่อการทำวิจัยในอนาคตไว้ ดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์วิญญาณฐิติ 7 ในพุทธศาสนาเถรวาทที่มีอิทธิพลต่อชนบธรรมนิยมประเพณีไทย
2. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างฆานกับวิญญาณฐิติ 7 ในพระพุทศาสนาเถรวาท
3. ศึกษาวิเคราะห์วิญญาณฐิติ 7 ต่อกระบวนการเข้าถึงปัญญาในพระพุทศาสนาเถรวาท

บรรณานุกรม

1. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย เล่ม 13. 16. 17. 23. 32. 36. 37. 40. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2554.

2. ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือทั่วไป

คณะกรรมการโครงการจัดสร้างพระไตรปิฎกนิสสยะ. พระไตรปิฎกนิสสยะ [เล่ม1] ที่มณิกาย สีลขันธวรรค [ภาค1]. พิมพ์ครั้งที่ 1. นครปฐม : บริษัท ซีเอไอ เซ็นเตอร์ จำกัด, 2548.

ชัยพลกษั เพ็ญวิจิตร. พุทธประวัติเชิงวิทยาศาสตร์ เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. พุทธจักรวาลวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

พระอาจารย์ทูล ขิปปปัญญา. รวมกระแส. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป. สัมพันธ์พานิชย์, 2539.